

VARIA TABACOLOGICA 2: OVERPEINZINGEN BIJ EEN EXPOSITIE

door Jos Engelen

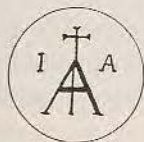
Bij en bezoek aan Maastricht in januari jl. aan de tentoonstelling van de noten en eiken beelden van 'beeldensnijder' Jan van Steffesweert in het Bonnefantenmuseum kwam ik een aantal opmerkelijke zaken tegen die je kunt relateren aan de kleipijpennijverheid. Voor een goed begrip van het volgende moet u weten, dat Jan van Steffesweert geleefd heeft van < 1470 tot >1526, dus ruim een eeuw voordat de kleipijp in Nederland haar intrede deed!

1. Jan van Steffesweert is de eerste beeldensnijder geweest in Nederland die tal van zijn beelden signeerde met zijn naam en zijn **meesterteken**, een uiting van zelfbewustzijn, die wij tot op dat moment bij 'ambachtslieden' niet tegenkwamen. Van simpele ambachtsman werd hij een zelfbewuste *kunstenaar meester beeldhouwer!*

Zijn meesterteken echter herkennen wij in de kleipijpenbranche met de algemene omschrijving van:

Huismerk, Jan Atvoort Amsterdam gezet rond 1630.

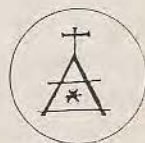
Zetten wij dit **huismerk** naast het meesterteken van Jan van Steffesweert, dan is de gelijkenis frappant! Zou ons huismerk ook niet als *meesterteken* van de pijpenmakersbaas bedoeld en opgevat dienen te worden en als zodanig ingeschreven in het Gilde?

Huismerk

Rad/Wiel

Meesterteken

2. Een van de beelden van Jan van Steffesweert stelt de heilige Catharina voor met als attribuut het *rad*, waarop zij volgens een overigens late legende ten tijde van keizer Maxentius (305-312) de marteldood moest sterven. Door goddelijk ingrijpen brak dit rad en daarom werd zij onthoofd.

De afbeelding van dit *rad* is geheel identiek aan ons kleipijpenmerk het *rad/wiel* dat werd gezet rond 1630.

In deze periode van Reformatie en Contrareformatie is het zeer wel mogelijk, dat de pijpenmaker voor dit symbool gekozen heeft vanuit zijn godsdienstige overtuiging en/om of bij mogelijke clientèle goodwill te verwerven! Maar wie weet had de man nog altijd een gevelsteen van Sint-Catharina boven zijn huisdeur staan. (Maar dan hoorde het rad gebroken te zijn...)

3. Bij de gereedschappen van de beeldensnijder uit deze periode trof ik tot mijn verrassing een **agaatsteen** aan! In de bijbehorende beschrijving was het volgende te lezen:

Daar waar op een houten beeld verguldsel moest worden aangebracht gebeurde dit op de volgende wijze: het beeld werd op de plaats waar het verguldsel gepland was bestreken met een laag rode klei, gemengd met verdund eiwit. Daaroverheen kwam een laagje goudfolie dat blinkend en glad werd gemaakt met de Agaatsteen, die ervoor zorgde dat de kleideeltjes naar één richting gestreken werden en zodoende een zo egaal mogelijke oppervlakte vormde.

Onze pijpenmakers zijn honderd jaar later zeker op de hoogte geweest van deze 'magische' techniek en hebben er eveneens hun voordeel mee gedaan.

"ROOKSIGNALEN" IN DUITSE MUSEA (e.a. landen)

Franz Wandinger (Lindenstrasse 3, D-93426 Roding, tel. 09461 4164) heeft zich de moeite gegeven alle 192 musea in een tweetal Duitse reisgidsen door te ploegen op tabacologica. Vijftig daarvan heeft hij in de laatste vijf jaar bezocht en hij is voornemens de komende jaren nog minstens dertig te bezoeken. Van de meeste musea heeft hij brochures en overig materiaal verzameld, waaronder museumgidsen. Nu is het natuurlijk ondoenbaar al zijn materiaal in de PKN af te drukken. Maar mocht u dit jaar ergens in Duitsland uw vakantie doorbrengen en benieuwd zijn of er in de buurt van uw bestemming nog iets interessants op tabakgebied te zien valt, schroom dan niet per brief of telefoon contact op te nemen met onderstaand adres. Gelieve dan wel aan te geven naar welke 'Bundesländer' uw belangstelling uitgaat. U krijgt dan zo snel mogelijk een kopie van dat gedeelte van de lijst dat van toepassing is. Alleen in het Saarland is geen museum met tabacologische items bekend.

Overigens maakt zijn lijst geen aanspraak op volledigheid, de openingstijden zijn hem wel bekend, maar niet alle adressen zijn gecontroleerd. Voor opmerkingen houdt hij zich aanbevolen.

Ook van de volgende plaatsen buiten Duitsland is een beschrijving - in het Duits - voorhanden: België, Brikkenmolen, Wervik; Denemarken, W. Ø. Larsen Museum, Kopenhagen; Engeland, Alfred Dunhill Ltd. Museum, Londen; Frankrijk, Musée Galerie de la Seita, Parijs; Musée de la Pipe, Saint-Claude; Italië, Museo Italiano della Pipa, Gavirate (Varese); Oostenrijk, Österreichisches Tabakmuseum, Wenen; Zweden, Svenska Tobaksmuseet, Stockholm (Skansen); Zwitserland, Galerie du Coq Muet, Musée de la pipe et des objets du tabac, Lausanne-Cité. En verder Smokiana in Amsterdam, De Moriaan in Gouda en Niemeyer Tabaksmuseum in Groningen.

(Voor gegevens: F. Kompier, zie binnenkant omslag)